

TERMÉS

A Palásti Szent György Plébánia egyházi közigazgatásának története II.*

A TATÁRJÁRÁS, 1241–1242

IV. Béla (1235–1270) idejére esik a mongoláradat, amely 1241/42-ben érte el hazánkat.¹ Az ekkorra már megszilárduló vallási és társadalmi életet végpusztulással fenyegetette a tatár veszedelem. Vidékünket is elérte és hatalmas pusztítást végzett, amiről az egyházi élet elköpárosított múltja tanúskodik leginkább. A mohi csatában a magyar egyház és állam súlyos sebet kapott. Mátyás esztergomi érsek, a hadvezér Csák Ugrin kalocsai érsek, a győri, az erdélyi, a nyitrai püspök a magyar sereg jelentős részével elpusztult az egyenlőtlen küzdelemben.² A mohi vereség után az ellenség előzönlötte az országot,³ a templomokat felgyújtotta, a papságot lemészárolta, úgyhogy amikor a következő évben kitakarodott hazánkból, a legfőbb feladat a rommá vált ország fizikai és lelki újjáépítése volt. IV. Béla kislányának, Margitnak gyermekként való felajánlása történelmi példa maradt nemzetünk számára.⁴ A magyar művelődésben, írásbeliségben, jogi életben a hiteleshelyek⁵ (azaz a magán felek kérésére saját testületi hitelességükkel és pecsétjük alatt okleveleket adó káptalanok és királyi kolostorok) jelentős szerepet töltek be.⁶

Gyér forrásanyagunk van e korból Palást egykori plébánosai tekintetében, de bizonyára volt felelős lelkipásztoruk. 1418-ban név nélkül tesz említést a középkori leírás⁷ a palásti plébánosról, majd 1505-ben bizonyos Istvánt említ az írás.⁸

A TÖRÖK HÓDOLTSÁG EMLÉKEI, 1552–1593 ÉS 1608–1685

Hadtörténeti szempontból sorsfordító dátum volt 1453. május 29-e – Konstantinápoly esete –, Isztambul ágyúörgéssel véget ért elfoglalása. Az ostrom 1453. április 6-án kezdődött. A korabeli beszámolók szerint este nem volt tűzijáték, csak meghitt borozgatás és dalolászás. De ennek akkor Európában még nem volt hatása, mint a tatárjárás idején, ahogy azt az alábbiakban látjuk, mert a törökök 150 évig itt maradtak.

* A cikk I. részét lásd: Honismeret 2019. 5. sz. 83–87. A szerk.

1 Szántó I. 401.

2 *Balics* MET II/1. 318–319.; *Lexikon* I. 560.; *Magyar kronológia* I. 148.

3 <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/magyar-tortenelmi-terkeptar/a-tatarjaras-1241-1242/a-tatarjaras-1241-1242-kronologia-2>

4 Esztergom és Vidéke. 1944. 11. sz. 4.; Árpád-házi Szent Margit szentté avatási bullája. *Maxima inter munera*. Budapest, 1944. 18, 21.

5 *Lexikon* IV. 870.

6 Uo. 870.; *Szántó Konrád: A katolikus egyház története*. I. Ecclesia, Budapest, 1987. 396–398.

7 *Bakács* i. m. 170.

8 Uo. 170.

A *közösségi emlékezet*. Az 1552. augusztus 10–11-én a törökkel⁹ csatázó csapat a templom kerítése mögé és a palásti templomba menekült, melyet erre a törökök tüzes nyilakkal felgyújtottak. 1552. augusztus 11-én ért véget a kétnapos palásti ütközet, melynek során Teuffel Erasmus győri főkapitány serege döntő vereséget szenvedett Ali budai pasa hadaitól.¹⁰

A csata után a palástiak hozzáfogtak templomuk újjáépítéséhez, s hogy a portyázó törökök ne ide kössék be lovaikat, és ne zavarják az istentiszteleteket, rendszeresen sarcot fizettek,¹¹ pl. 1625-ben 300 forintot. A község 1552–1593 és 1608–1685 között török uralom alatt volt.

Most is őrzi a falu népe a palásti bírót, Koncz Ambrus történetét mint a „*közösségi önfeláldozás dicső példáját*”: egyszer egy harácsoló török holttestét találták meg a falu határában. A kádi megparancsolta a palásti bírónak, hogy adja ki a gyilkost, ellenkező esetben vállalniuk kell a megtizedelést. Koncz Ambrus akkor a falu iránti szeretetéből magára vállalta a gyilkosságot, és az azért járó büntetést, a karóba húzást. A régi öregek szerint a bírónak a kivégzés után fehér lett a haja, mint a galamb. Ezt isteni csodának vélték, bizonyítékul arra, hogy a bírót ártatlanul halt meg.

Tárgyi emlékek. A középkori okmányok mellett segítségünkre vannak a mindmáig hársányan kiáltó kövek is: „... *ha ezek elhallgatnak, a kövek fognak megszólalni*”. (Lk 19,40)

A Kőlyuk a török hódoltság katonai közigazgatásának emléke. E magaslati helyről a szolgálatos katonai őrszem a falu mozgását tartotta szemmel. Legnagyobb valószínűséggel a fizetni nem tudó jövevény palásti jobbágyokkal vésették ki a törökök robotmunkaként ezt a sziklába vájt szobányi nagyságú őrhelyet.

Emléktáblával ellátott kápolna őrzi az Ipolyság–Palást közötti út mellett az esemény emlékét a Dal-rét felé menet, amit a szemközti emlékparkból szemlélnek az arra járók.

A szomszéd község első temploma a Kotyinka-völgyben, a régi Födémes helyén állt. Temploma a török pusztítás következtében a faluval együtt megsemmisült maradék népe elmenekült. Az akkori épületből mára csak egy falmaradvány látszik, amelyet Pusztatemplom néven tartunk nyilván. Ez a templomrom őrzi az eredeti, elpusztított falu emlékét. Templomának védőszentje Szent Mihály főangyal. A falu népe a veszedelem idején a temploma előtt gyülekezett össze, ahol a falu bírása után litániaszerűen ismételte: „*Ne félj, ne félj, Szent Mihály, Födémes még talpon áll.*”

Csak reménykedhetünk, hogy a pápai levéltárban intenzív kutatást végző történészek az egykori levelezésekből rekonstruálni tudják a középkorban elpusztult iratok egy részét, jóllehet több is veszett Mohácsnál.

PALÁST A TÖRÖK HÓDOLTSÁG UTÁN

Palásthy Pál¹² egy 1697-es egyházlátogatási jegyzőkönyvre hivatkozik, az esztergomi káptalan 1397-ből származó iratára, amely szerint terméskőből falazott templomának kápolnája és tornya van, kívül-bévil fehérre meszelve, döngölt kavicstalaja, mennyezetére különféle képek festve. Két kőoltára van. A nagyobbik régi alkotás a keresztre feszített képével és két

9 <http://www.korkep.sk/cikkek/mindennapjaink/2017/07/12/a-palasti-csata-465-ik-evfordulojara-emlekek-kepek>

10 A török haderő, mintegy 12 ezer fő, Ali pasa vezetésével a Korpona-patak völgyén át folytatta előrenyomulását a bányavárosok felé. Paláston a Korpona patak szűk völgyében ütközött meg a török haddal. Teuffel nem bizonyította hadvezéri képességeit, és a császári seregek kétnapos harc után vereséget szenvedtek. A palásti csatában Sbardellatti Ágoston váci püspök a kísérető csapatok (élelmezés, szanitációs szolgálat) parancsnokaként veszítette életét. Ő volt az utolsó magyar főpap, aki karddal a kezében vezért el hazájáért.

11 Felsőpalást.

12 *Beke* i. m. 557.; *Miscellanea Ecclesiae Strigoniensis*. IV. Budapest, 2008. 61–32.; Uo. V. 45–74.

apostollal. A másik oltára a sekrestyében található, amelyet kápolnának is használnak.¹³ „A templom épülete első szemléletre kétszeres építésűnek mutatja magát: a sekrestye és a szentély régi román stílusban felépítve, ami a templom hajójától egészen elüt. A templomhajót már gót stílusúra építették”¹⁴ E régi templom a XIII. században román, de a XIV–XVI. században már gót stílusú épület volt. A templom rajzát Lázár¹⁵ térképén találjuk 1528-ban.

PALÁSTI PLÉBÁNOSOK

Paláston a hódoltság után az alábbi plébánosok¹⁶ tevékenykedtek.

Palotay Ábrahám,¹⁷ 1630. Palásti plébánosként ugyanazon év október 4–5-én részt vett Nagyszombatban a Pázmány Péter érsek által összehívott zsinaton.¹⁸

Zvoncsánszky János,¹⁹ 1647. A pap nélkül maradt helységekben a hívek lelki igényeinek kiszolgálására jött létre a hódoltsági katolikus élet jellegzetes intézménye a licenciátus.²⁰ Az intézmény mellett licenciátusnak nevezték azokat a világi férfiakat is, akik kereszteltek, prédikáltak, könyörgéseket mondtak, a híveket keresztény oktatásban részesítették, eskettek, temettek, haldoklók mellett imádkoztak, sőt, nemritkán még gyóntattak, szenteletlen ostyával áldoztattak is. Ez utóbbi két funkciót mindenképpen az egyház tudta és akarata ellenére végezték. Mivel a sok zaklatás és az igen szűkös anyagi helyzet miatt egyházmegyes pap alig vállalkozott a hódoltsági szolgálatra, az egyház elfogadta őket mint a hívek vallási életének nélkülözhetetlen táplálóit és ápolóit.²¹

Cseklészy János,²² 1671–1674. 1671. április 12-én nevezték ki palásti plébánosnak, ahol 1675. március 31-éig tevékenykedett, ekkor pedig Libetbányára került, ahol 1677-ben elhunyt.

Ozbelicz Péter,²³ 1674. június 21-én nevezték ki palásti plébánosnak, ahonnan Horvátgurabra, innét pedig 1689 áprilisában Gimes, Lédec és Fenyőkosztolányra, később pedig Báonyba került, ahol 1701-ig tevékenykedett.

Buda felszabadítása után a következő plébánosok tevékenykedtek.

Joklovics György,²⁴ 1695–1732. Kénytelen volt eljárni azok ellen, akik az egyházi látogatástól vonakodtak, ugyanis ő kezdte el az egyházi anyakönyvezést 1709-ben, amihez elengedhetetlen volt a családok látogatása. 1732-ig tevékenykedett Paláston, és az anyakönyv szerint itt is halt meg 1737. október 30-án, 38 évesen,²⁵ amit más forrás is megerősít.²⁶

13 *Némethy* i. m. 212.

14 *Palásthy Pál*: A Palásthyak. Budapest, 1890–1891. XXVIII.

15 *Tabula Hungariae Lazarus* (1528). A magyar származású Lázár (Lazarus) Deák (?–1526?) térképe hazánk legrégebbi részletes országtérképe. Hadászati célból készült, még a török hódoltság előtti időben (1514 körül). Lázár kéziratos térképét halála után barátja, Georg Tannstetter (Collimitius) bécsi professzor egészítette ki. Cuspinianus, a kiváló humanista és udvari történész javította át, és rendezte sajtó alá. Peter Apianus metszette fába és nyomtatta ki Ingolstadtban 1528-ban. A különleges és elsőként e műnél alkalmazott nyomtatási eljárás miatt 2007. június 19-én a „szellemi világörökség” (Memory of the World) része lett.

16 *Némethy* 212.

17 *Némethy* 838.; *Szántó Konrád*: A katolikus egyház története. III. Ecclesia, Budapest, 699–701.

18 *Miscellanea Ecclesiae Strigoniensis*. IV. Budapest, 2008. 21–30.; *Szántó Konrád*: A katolikus egyház története III. Ecclesia, Budapest, 1983. 699.

19 *Némethy* i. m. 1048.

20 *Szántó Konrád*: A katolikus egyház története. II. Ecclesia, Budapest, 1983. 167–168.; *Lexikon* VII. 850.

21 *Takács Ince*: Szent Ferenc Rendje. Budapest, 1937. 178–182.

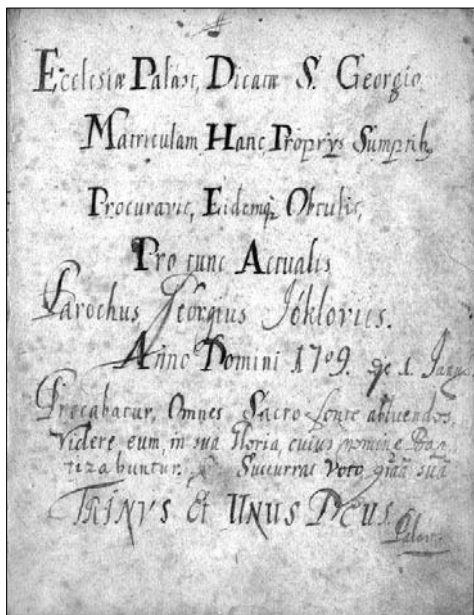
22 *Némethy* i. m. 527.

23 *Némethy* i. m. 834.

24 Uo. 665.

25 <http://www.pht.eoldal.hu/fenykepek/1709-es-anyakonyv--palast/1709-es-anyakonyv--palast/az-1709-es-anyakonyv-1746-ban-kapolnaavatas-a-kastelyban.-.html>

26 *Palásthy Pál*: A Palásthyak. III. Budapest, 1890–1891. 282.

Az anyakönyvezés kezdete Paláston

július 18-án pesti káplán lett, ahonnan 1750. július 8-án került Palástra plébánosnak. Innen 1752. március 4-én Lévára került, ahol 1772. szeptember 12-én leégett a templom, valamint 444 ház. Esperesi kinevezése után Kasza Ferenc³² diószegi esperest váltotta 1777. december 20-án, az itteni tevékenysége mellett békeközvetítői szerepet is vállalt, ám a jövedelem hiánya és egyéb nehézségek miatt lemondott, és 1784-ben Nagyszombatba vonult vissza magának élve. 1778. október 29-én hunyt el.

Dobronay István,³³ 1752–1758. 1741. május 6-án nevezték ki sóshartyáni káplánnak, majd 1742. január 20-án a gömörmegyei Bást plébánosának. Innét került még ugyanazon év április 30-án Alsóváradra, 1746. február 1-jén pedig Felsőtúrra, ahol Kellio Ádám³⁴ alapítványa után 1000 forintnyi adósságot talált. Ennek törlesztése után végül 1752. március 22-én ment Palástra, ahol 1758. május 10-én hunyt el.

Szóják János,³⁵ 1758–1764. A Gömör megyei Henckó szülötte. 1743. október 27-én lett a budai általános szeminárium növendéke. 1749. szeptember 2-án káplán Léván, 1752. január 12-én Galántára került, majd március 22-én felsőtúri beiktatott plébános lett, innét pedig

Gyurcsányi András,²⁷ 1732–1750. Rajeci nemes volt Trencsén vármegyéből. A Szent Istvánról elnevezett papnevelde növendékeként 1722-ben *bakkalaureátusi* fokozatot szerzett. 1725. október 25-én salgótarjáni plébánosnak nevezték ki, innét 1731. február 22-én Szécsénykére került. Még abban az évben vizitációt végzett nála Ujvendéghe János²⁸ kanonok, majd innét 1732. november 5-én Palástra került plébánosnak, ahol a kerületi esperesi kitüntetés érte őt. Nevéhez fűződik a kastély kápolnájának megáldása 1746. november 23-án. A Palásth-kúriában Sasvári Szűz Mária²⁹ tiszteletére szentelt magánkápolna van.³⁰ Papi tevékenységet 1750-ig végzett, majd 1751. szeptember 17-én elvonult a nagyszombati Szent Imre Szemináriumba, ahol 1754. február 18-án hunyt el.

Harmat Márton,³¹ 1750–1752. Érsekújvári születésű, a Szent Istvánról nevezett szemináriumban 1742-ben *bakkalaureátusi* fokozatot szerzett, majd 1743-ban filozófiai mesteri fokozatot. A teológiai tanulmányai negyedik évében, amit a Mariánumban fejezett be 1747-ben, még ez évben,

27 Némethy i. m. 604. A Palásth-kastély építésének kezdetét (1736) palásti plébánosként érte meg.

28 Némethy i. m. 1002.

29 *Jordánszky Elek*: Magyar Országban 's az ahoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása. Posenban, 1836. 20–24.

30 *Hegedűs András-Tóth Krisztina*: Egyházlátogatási jegyzőkönyvek 9. Esztergomi főegyházmegye. II. Esztergom, 2000. 132.; <http://www.pht.eoldal.hu/fenykepek/1709-es-anyakonyv--palast/1709-es-anyakonyv--palast/az-1709-es-anyakonyv-1746-ban-kapolnaavatas-a-kastelyban.html>

31 Némethy i. m. 612.

32 Uo. 677.

33 Uo. 545.

34 <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/hatodik-kotet-4391/kellio-csalad-sovari-48F8/>

35 Némethy i. m. 970.

1758. május 13-án Palástra került, ahonnan 1764. május 7-én Barsbessére ment, itt azonban számos nehézség miatt 1771-ben lemondott, és Alsómerasícre került, ahol 1778-ig tevékenykedett. Ezt követően a nagyszombati Szent Imre Szemináriumban tartózkodott, és 1779. február 5-én hunyt el.

Liptay Pál,³⁶ 1764–1766. 1763. július 17-én kerül Pestre káplánnak. 1764. március 14-én nevezték ki őt Palástra, ahol 1766-ban portaösszeírást végzett, majd még ugyanabban az évben, április 23-án Deméndre nevezték ki, ahonnan 1776-ban átment Gyerkre. Innét nevezték ki őt nyéki plébánosnak, ahol 1784. március 17-én hunyt el.

Komáromy Antal,³⁷ 1766–1788. Széplaki származású nemes. A Szent István Szeminárium növendékeként 1757-ben *bakkalaureátusi*, majd 1758-ban mesterfokozatra tett szert. Teológiai tanulmányait a negyedik évvel ugyanabban a szemináriumban fejezte be 1762-ben. Ugyanazon év májusában házi káplánnak nevezték ki Szörényi András özvegyéhez, Gellért Klárához³⁸ Szöllőstre, majd 1764. március 22-én pesti káplán lett. Innét nevezték ki őt palásti plébánosnak 1766. április 27-én, ahol 1788. május 27-én hunyt el. Ekkor jött létre három egyházmegye³⁹

Simonics András,⁴⁰ 1788–1797. Korompán született 1763. november 17-én. Teológiai tanulmányait a pozsonyi általános szemináriumban végezte a harmadik évfolyamig, amit 1785-ben fejezett be, majd káplán lett Érsekújváron, ahonnan az akkor létrehozott szetei plébánia első plébánosának nevezték ki, innét kerül 1788-ban Palástra. Palástról továbbkerült Gyerkre, 1797. július 9-én, majd 1820. január 14-én Kemencére, ahol ugyanazon év november 10-én elhunyt.

Friebeisz Ignác,⁴¹ 1797–1827. 1765. szeptember 11-én született a Pest megyei Tápióbicskén. Filozófiát és teológiát a Pozsonyi Érseki Szemináriumban tanult a negyedik évfolyamig, amit 1790-ben fejezett be. Káplán volt Püspökiben, majd 1792-től Drégelypalánkon, ahonnan 1797. június 22-én Palástra nevezték ki plébánosnak. A vármegye táblabírája volt, itt hunyt el 1827. február 14-én.

Eröss Ignác,⁴² 1827–1830. 1786. július 2-án született. Négyéves teológiai tanulmányait a nagyszombati érseki szemináriumban végezte 1810-ig, és abban az évben szeptember 1-jén szentelték pappá. Tallósra került káplánnak, 1813-ban pedig bakai kinevezést kapott, majd innét még ugyanazon hónap 26-án palásti plébánosnak nevezeték ki. 1830. április 27-én elkerült Karancsságra. 1835-ben esperes lett, majd 1841. január 14-én a Pázmáneum spirituálisává nevezték ki. 1844. január 16-án naszvadi plébános lett. Az esperesi kinevezése után egyházi vizitációt végzett nála Jaros Vince⁴³ esztergomi kanonok. 1851-ben maga is esztergomi tiszteletbeli kanonok lett. 1855 októberében lemondott, 1858. január 21-én a Szent Adalbert Intézet tagjai közé lépett. 1861. október 2-án hunyt el.

Birkés György,⁴⁴ 1830–1837. Bajóton született 1794. április 5-én. Filozófiát és teológiát Nagyszombatban tanult. 1818. augusztus 12-én szentelték pappá. Még az évben Mocson

36 Uo. 746.

37 Uo. 695.

38 <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/tizedik-kotet-9475/szorenyi-csalad-kis-szorenyi-baro-es-nemes-B100/>

39 *Borovi József*: Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása. A besztercebányai-rozsnói szepesi püspökségek alapítása 1776-ban. Budapest, 2000.

40 Uo. 921.

41 Uo. 577.

42 Uo. 559.

43 *Némethy* i. m. 655.

44 Uo. 499.

kezdte meg kápláni tevékenységét az ottani súlyosan beteg plébános mellett, a következő évben Karancsságra, 1820-ban pedig Nyergesújfalura került. 1830. május 12-én nevezték ki plébánosnak Palástra. Innét Bajtára került 1837. április 12-én, amiről 1854-ben mondott le. 1855 augusztusától Alsóváradot kormányozta békés körülmények között. Bajóton hunyt el 1871. augusztus 21-én.

Pászthory János,⁴⁵ 1837–1868. A Nyitra megyei Sókón született 1797. március 12-én. Filozófiát és teológiát Nagyszombatban tanult. 1822. március 17-én szentelték pappá. Helyettes káplán Szelőcén és Drégelypalánkon volt, majd 1823-tól galántai kinevezett káplán, 1824-től hidaskürti és 1829-től vágszerdahelyi káplán, ahol 7 év és 10 hónapi szolgálat után 1837. július 10-én palásti kinevezett plébános lett 1868-ig, amikor is lemondott tisztségéről, és Magyarországra vonult vissza, ahol 1869. május 19-én hunyt el.

Palásthy Pál

Cserneki és tárközi Dezsőffy Gyula,⁴⁶ 1868–1883. 1836. április 10-én született a Csongrád megyei Derékegyházban. A filozófiát Pozsonyban, a teológiát Esztergomban végezte és 1860. január 27-én szentelték pappá. Káplán volt Zselizén, Drégelypalánkon, ahonnét Csábot, Szécsénykét és Ipolyságot is kisegítette. 1867. szeptember 17-étől lelki és templomigazgató volt Paláston, ahová 1868. május 13-án nevezték ki plébánosnak. 1883. október 17-én mondott le tisztségéről. Az első iskolatörvény⁴⁷ az ő idejében lépett érvénybe.

Varjú Sándor,⁴⁸ 1884–1911. 1849. december 23-án született. Teológiát Esztergomban végzett, ahol 1873. július 25-én pappá szentelték. Palástra került káplánnak, majd 1884. június 22-én kinevezték plébánosnak. Varjú ténykedése alatt építtette Palásthy Pál püspök a templomot és az iskolát, és a plébánia bővítésére alapítványt tett, 1911-ben nyugállományba vonult, és Paláston maradt 1920-ban is. 1934. január 23-án hunyt el 85 évesen, pap-

ságának 61. évében.

*Horváth Zsigmond*⁴⁹ 1911–1937, *Bartal Ráfael*⁵⁰ 1937–1948, *Kovács Mihály*⁵¹ 1948–1949, *Káptai Imre*⁵² 1949–1951, *Maczkó István*⁵³ 1951–1957 közt tevékenykedtek Paláston. *Danis Endre*⁵⁴

45 Uo. 842.

46 Uo. 543.

47 <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/az-ujkor-1492-1914/a-dualista-magyar-allam-1867-1900/feldolgozando-hanganyagok-forrasok-szimulaciok-a-liberalisok-tevekenysegek-1867-1900-tanulasahoz>

48 *Némethy* i. m. 1015.; *Beke* i. m. 779.

49 Uo. 290.

50 *Beke* i. m. 46.; *Bartal Ráfael*: A gyümölcsfák ültetési távolsága új alapokon. Somorja, 1935.; *Käfer István*: Lexikonok békesszolgálati lehetőségein. Magyar Sion Új folyam VII. 2013. 1. 99–110.

51 Uo. 390.

52 Uo. 344. „A visszhangok közül külön kiemelném a magyar papok szervezett jelentkezését. Máig őrzöm Kátai Imre dercsikai plébános, Koller Gyula somorjai plébános, Mészáros Gyula felbári plébános, Simon Rezső bösi plébános, Zsilinszky Kázmér bakai plébános közös levelét, továbbá Borsos Mihály köhídyarmati plébános, valamint Vörös Béla kamocsai református lelkész leveleit. Kifogásolják, hogy a demokratizálás folyamatában sok mindenről szó esik, csak épp a vallásszabadságról nem.” (Új Szó 1993. 8. 14., 188. sz. 5.)

53 Schematismus 1948. 350.

54 *Beke* i. m. 143.; Homília, Áldozócsüdtörtök. 1981. 24–25.